

kontrolu, realizovat ekonomickou spolupráci, vymezovat se vůči okolnímu světu a bránit se proti asimilaci či plné integraci do většinové společnosti.

V této souvislosti se přitom znovu vrací otázka, do jaké míry mohou být výsledky bádání Sutherlandové relevantní i pro dnešní zkoumání Romů či Cikánů například v České republice. Zde je asi v první řadě na místě upozornit, že výzkum autorka prováděla v kontextu značně odlišné americké společnosti, a to pouze u vlašských Romů na pobřeží San Francisca. Ve stejné oblasti přitom v té době žilo několik dalších skupin Romů/Cikánů, jako například *Bojašové* či *Romaničelové*, kterým se Sutherlandová nevěnovala. Sami její respondenti členy těchto skupin někdy označovali za ne-Romy či ne-Cikány. Autorka pak ve své předmluvě k vydání z roku 1986 výslovně upozorňovala, že název její knihy vyvolává mylný dojem, že v ní jde o všechny Romy/Cikány ve Spojených státech. Studie byla ale i podle jejích slov omezena jen na vybranou skupinu. K riziku nesprávného zobecňování jejich závěrů může ještě více svádět český překlad názvu knihy, respektive rozhodnutí překladatelky a redaktorů nenahrazovat automaticky autorkou používané slovo Gypsy za Cikán, ale podle uvážení jej překládat buď jako Rom či Cikán. Ze samotného českého předkladu tak bez srovnání s originálem přestává být jasné, kdy a koho za Romy či Cikány či ne-Romy anebo ne-Cikány označovali sami respondenti, koho tak označovala autorka a koho překladatel.

Zobecňování poznatků Sutherlandové na všechny Romy/Cikány, zvláště pak na ty žijící u nás, mezi nimiž vlašští Romové (olašští) tvoří malou menšinu, by tedy jistě bylo nesprávné. Přesto je možné

její důraz na význam příbuzenského systému a některých jeho institucí a mechanismů pro udržování vzájemné spolupráce, solidarity a distance vůči okolí převzít i pro zkoumání romských/cikánských skupin v českém a slovenském prostředí. Nepochybně přitom ale bude nutné zohledňovat nejen odlišný původ a historický vývoj Romů v Čechách a na Moravě, ale i další faktory ovlivňující jejich sociální struktury, mezi nimiž zásadní (v díle Sutherlandové v podstatě nereflaktovanou) roli hrají podoby a mechanismy jejich exkluze a marginalizace v rámci většinové společnosti.

Filip Pospíšil

Klára Strohsová: *Česko-bulharská manželství v etnologické perspektivě*

Vydavatelství Západočeské univerzity, Plzeň 2014, 196 s.

Publikace si klade za cíl poznat a z etnologické perspektivy popsat téma smíšených česko-bulharských manželství. Autorka se zaměřuje především na smíšená manželství, která vznikla v období socialismu (s ohledem na společnou historii v tomto a předchozím období je publikace do určité míry relevantní také pro prohloubení poznání problematiky slovensko-bulharských vztahů). Důvodem jejího zaměření na smíšená manželství z tohoto období byl specifický charakter vztahů obou zemí v tomto období. Autorka v této souvislosti velmi obsáhle dokumentuje, nakolik byly podmínky pro vznik a fungování smíšených česko-bulharských manželství v tomto období ovlivňovány důležitými historickými, politickými, ekonomickými

a společenskými okolnostmi. V průměrném rozsahu ale charakterizuje také podmínky, ve kterých se mohla formovat smíšená manželství občanů obou zemí před rokem 1948 a po roce 1989. Kromě širších společenských souvislostí, „migračních vln“, faktorů, které migrační trendy ovlivňovaly, apod. přirozeně autorka přibližuje také poznatky o samotných smíšených manželstvích vzniklých nebo fungujících v obdobích mimo oblast jejího hlavního zájmu.

Důvodem pro zahrnutí i těchto období zjevně není jen to, že celospolečenský vývoj není výhradní determinantou osobního života, řada partnerů žijících ve smíšených manželstvích vzniklých před rokem 1948 prožila část společného života v období socialismu a empirické poznatky o manželstvích vzniklých v období socialismu nebo před ním autorka získávala v současnosti (a řada z těchto poznatků se také týkala současného období). Širší časové rozkročení práce je důležité i z dalších důvodů: vzájemné srovnání jednotlivých sledovaných období prokázalo, že jde o zřetelně ohraničitelné časové úseky, ve kterých se význam různých formativních okolností i charakteristik smíšených manželství lišil. Ze srovnání s dalšími obdobími mohla jasněji vyplynout i specifika smíšených česko-bulharských manželství, která je možné vnímat jako příznačná právě pro období socialismu. Vzhledem k tomu, že období socialismu se v celém postsovětském prostoru vyznačovalo mnoha znaky, které je zřetelně odlišují od předchozích i následujících období, je zvolená periodizace pro sledované téma funkční, byť ani jedno ze tří uvedených období rozhodně není jednotilé a ve všech třech je možné identifikovat další důležité politické, ekonomické či sociální

momenty, podle kterých by bylo možné období strukturovat podrobněji. V textu je ale na takové stěžejní momenty poukázáno a některým se autorka věnuje poměrně detailně (z řady významných momentů lze podtrhnout především slovanskou vzájemnost v druhé polovině 19. století, vývoj politické orientace státních útvarů na území obou zemí v první polovině dvacátého století, rok 1968 nebo propad bulharské ekonomiky v devadesátých letech 20. století). Zvolené rozlišení tří samostatně sledovaných období proto rozhodně není příliš schematické, ve všech obdobích je v textu dostatečně reflektována dynamika jejich vývoje a předkládané poznatky jsou zasaženy do významných historických, politických, ekonomických a sociálních souvislostí. Zvolenou periodizací tak lze vnímat pro uchopení sledovaného tématu jako optimální, neboť zaznamenané fenomény jsou pojednány bez přílišného zjednodušení, přitom však dostatečně přehledně a v odpovídajícím kontextu.

Snaha studovat téma v širším časovém rozpětí, než je pouze období socialismu, přirozeně vedla k určitým rozdílům v charakteru použitých zdrojových informací. Zatímco pro zmapování období do roku 1948 bylo nutné pracovat převážně s dokumenty a relevantní odbornou literaturou (avšak nikoli výhradně – autorka pracovala i s výpověďmi několika respondentek, které se týkaly dřívějšího období), pro období socialismu a pro dobu po zhroutení komunistických režimů ve východní Evropě mohla autorka společně s dokumenty a odbornými pracemi využít také bohatý materiál z vlastního empirického šetření. I přesto, že stěžejní typ zdrojových informací je v první sledované fázi velmi odlišný než v obou dalších, dokumentují

všechny předkládané poznatky, že právě období socialismu je ve vztahu k autorkou sledovanému tématu smíšených manželství značně specifické. Zároveň je potřebné poukázat na to, že autorka nemění okruh využívaných údajů „skokově“, ale s oběma typy zdrojů dat pracuje vždy podle možností jejich využití v příslušném sledovaném období a s ohledem na jejich relevanci k tématu. To zajišťuje kontinuitu nejen v případě badatelského přístupu, ale promítá se to i do dobré návaznosti jednotlivých kapitol i provázanosti mezi nimi (kdy jsou např. některé dříve naznačené fenomény v příslušné kapitole posléze podrobněji rozvinuty).

Zmapování relevantní dokumentace a prací dalších autorů je v publikaci velmi důkladné a části založené na něm jsou velice ucelené a nelze je rozhodně vnímat pouze jako „nezbytný předstupeň“ další analýzy. Velmi široké jsou ale i poznatky získané z terénního výzkumu, což je odrazem skutečnosti, že údaje byly shromážděny od 81 respondentů a zkoumaný vzorek byl velmi rozmanitý, neboť do něj bylo zahrnuto i několik informátorů mimo ústřední kategorii osob sezdaných v období socialismu. Zkoumaný vzorek byl ale velmi různorodý nejen co do roku narození a roku sňatku, ale i v dalších ohledech: z hlediska hlavních okolností, za kterých se partneri seznámili, z hlediska složení páru (Bulhar – Češka, Bulharka – Čech), země a místa pobytu, zahrnutí nukleárních i dvougeneračních rodin a osob žijících osaměle (rozvedení, vdovy) aj. Kromě partnerů zastupujících smíšené česko-bulharské páry bylo dotázáno i několik potomků těchto manželství, díky čemuž byly získány další cenné poznatky, které by bez zahrnutí této skupiny osob nebylo možné

získat a jejichž zařazení do publikace lze rozhodně vnímat jako prospěšné.

Jak již bylo uvedeno, empirická data jsou využívána průběžně ve více kapitolách publikace. Stěžejním východiskem ale bezpochyby byly hlavně pro ústřední a nejrozsáhlejší kapitolu publikace, ve které jsou česko-bulharská manželství vyhodnocena primárně z hlediska osobní perspektivy respondentů a pozornost je věnována stěžejním charakteristikám týkajícím se partnerských vztahů, jako např. důležitým rozhodnutím (svatba, volba země pobytu), širším rodinným vazbám, náboženství, zvykům nebo postojům k některým důležitým otázkám (např. vnímání domova) apod.

Souhrnně lze konstatovat, že publikace představuje velmi významný příspěvek ke studiu česko-bulharských vztahů a migrací. Význam publikace v tomto ohledu podtrhuje to, že ačkoliv výzkum v této oblasti má v České republice dlouhou tradici, tématu smíšených česko-bulharských manželství se etnologický ani antropologický výzkum doposud soustavněji nevěnoval. U recenzované knihy je ale potřebné ocenit nejen samotný fakt, že umožnila tuto mezeru zaplnit, ale především rozsah jejího zpracování (tj. šíří záběru, jak z hlediska zohledněného časového období, tak z hlediska okruhu zpracovaných poznatků získaných z empirického výzkumu, studiem literatury a dokumentů) a způsob zpracování zvoleného tématu (tj. především dobrou provázanost, přehlednost a srozumitelnost textu, používání ilustrativních příkladů, účelná a obhajitelná zjednodušení, která nesměřují k přílišné redukci poznatků nebo jejich příliš schematickému uchopení).

Pavel Bareš